

Universitätsbibliothek Wuppertal

Avctores Latinae Lingvae In Vnvm redacti corpvs

Godefroy, Denis

[Genevae], 1585

Liber VIII

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-85](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-85)

Christianum qui nomen habet & facta non habet. Vbi autem nomen secutum fuerit opus: certissime ille est Christianus, quia se factis ostendit Christianum, ambulans sicut & ille ambulauit, à quo & nomen traxit. *Catholicus* vniuersalis, siue generalis interpretatur. Nam Græci vniuersale *καθολικός* vocant. *Orthodoxus* est rectè credens, & vt credit rectè viuens. *ὀρθός* enim Græcè rectè dicitur. *δοξα* gloria: hoc est vt rectè gloriæ. Quo nomine non potest vocari qui aliter viuunt quam cre-

dit. *Neophytus* Græcè: Latine nouellus & rudis, fidelis vel nuper tenatus interpretari potest. *Catechumenus* dictus pro eo quod adhuc doctrinam fidei audit, necdum tamen baptismum percepit. Nam *κατηχομιένος* Græcè: auditor dicitur. *Competens* vocatur qui post instructionem fidei competit gratiam Christi, inde & à petendo competens vocatur. *Laius* popularis. *λαϊός* enim Græcè populus dicitur. *Proselytus*, id est advena & circumcisis, qui miscebatur populo Dei. Græcū est,

ISIDORI HISPANENSIS EPISCOPI, ORIGINVM SIVE ETYMOLOGIARVM LIBER VIII.

Capitula libri octauī

- 1 De Ecclesia & synagoga.
- 2 De religione & fide.
- 3 De heresi & schismate.
- 4 De heresibus Iudeorum.
- 5 De heresibus Christianorum.
- 6 De philosophis gentium.

- 7 De poetis.
- 8 De Sybillis.
- 9 De magis.
- 10 De paganis.
- 11 De dijs gentium.

De Ecclesia & synagoga. CAP. I.

ECCLESIA Græcū est: quod in Latinum vertitur conuocatio, propter quod omnes ad se conuocet. *Catholica* vniuersalis, quasi *καθολικός*, id est, secundum totū. Non enim sicut conuenticula hæreticorum in aliquibus regionū partibus coarctatur: sed per totum orbem terrarum dilatata diffunditur. Quod etiam Apostolus approbat ad Romanos dicens: Gratias ago Deo meo pro omnibus vobis, quia fides vestra annūciatur in vniuerso mundo. siue quod in vnitatem cunctos coniungit credentes. Hinc & vniuersitas ab vno cognominata est, propter quod in vnitatem colligitur. Vnde Dominus in Euangelio: Qui mecum non colligit, spargit. Cur autem ecclesia cum vna sit, à Ioanne septem scribuntur, nisi vt vna catholica septiformi plena spiritu designetur. sicut & de Domino nouimus dixisse Salomonem: Sapientia ædificauit sibi domum & exscidit columnas vij. quæ tamen vij. vna esse non ambigitur, dicente Apostolo, Ecclesia Dei viui, quæ est columna & firmamentum veritatis. Inchoauit autem Ecclesia à loco

vbi venit de celo Spiritus sanctus, & impleuit vno loco sedentes. Pro peregrinatione autem præsentis Ecclesia, *Sion* dicitur, eò quod ab huius peregrinationis longitudine p. omissionem rerum cælestium speculetur: & idcirco *Sion*, id est speculatio nomen accepit. Pro futura verò patriæ pace Hierusalem vocatur. nam Hierusalem visio pacis interpretatur. Ibi enim absorpta omni aduersitate: pacem, quæ est Christus, præsentem possidebit obtuitu. *Synagoga* Græcè, Latine congregatio dicitur, quod proprium nomen Iudeorum populus tenuit. Ipsorum enim proprie synagoga dici solet: quauis & Ecclesia dicta sit. Nostram verò Apostoli nunquam synagogam dixerunt, sed super Ecclesiam: siue discernendi causa, siue quod inter congregationem vnde synagoga, & conuocationem vnde Ecclesia nomen accepit distet aliquid, quod scilicet congregari & pecora solent, quorum & greges proprie dicimus congregari. conuocari autem magis est ventium ratione: sicut sunt homines.

De religione & fide. CAP. II.

Dogma à putando philosophi nominauerunt, id est, hoc puto esse verū, hoc puto esse bonum. Religio appellata, quod per eam

eam vni Deo religamus animas nostras ad cultum diuinum vinculo seruiendi. Quod verbum compositum est à religendo, id est, eligendo, vt ita Latinum videatur religio sicur eligio. Tria sunt autem quę in religionis cultu ad colendū Deum in hominibus perquiruntur, id est, *fides, spes, charitas*. In *fide* quid crededū, in *spe* quid speradū, in *charitate* quid sit amandū. *Fides* est, quia veraciter credimus id quod nequaquam videre valeamus. Nam credere iam non possumus quod videmus. Propriè aut nomen fidei inde est dictū: si omnino fiat quod dictum est, aut promissum. Et inde *fides* vocata, ab eo quod sit illud quod inter vtrosque placitum est, quasi inter Deū & hominem, hinc & *foedus*. *Spes* vocata quod sit *spes* progrediendi, quasi est pes. Vnde contrariū desperatio. deest enim ibi pes, nullaque progrediendi facultas est, quia dum quisque pūctum amat, futuram gloriam nō superat. *Charitas* Græcè: Latine dilectio interpretatur, quod duo in se ligant. Nam dilectio à duobus incipit: quod est amor Dei & proximi, de qua Apostolus, Plenitudo, inquit, legis dilectio. Maior est autem hæc omnia, quia qui diligit, & credit & sperat. Qui autē non diligit, quāuis multa bona faciat, frustra laborat. Omnis autē dilectio carnalis nō dilectio: sed magis amor dici solet. dilectionis autē nomē tantum in meliorib. reb. accipi solet.

De hæresi & schismate. CAP. III.

Hæresis Græcè ab electione vocatur, quod scilicet vnusquisque id sibi eligit quod melius sibi esse videtur, vt philosophi Peripatetici, Academici, Epicurei & Stoici: vel sicut alij qui peruersum dogma cogitantes, arbitrio suo de Ecclesia recesserunt. Inde ergo hæresis dicta Græca voce, ex interpretatione electionis qua quisque arbitrio suo ad instituenda sue ad suscipienda quælibet ipse sibi eligit. Nobis verò nihil nostro ex arbitrio inducere licet: sed nec eligere quod aliqui de arbitrio suo induxerint. Apostolos autē Dei habemus auctores: qui nec ipsi quicquam ex suo arbitrio quod inducerent elegerūt, sed acceptā à Christo disciplinam fide liter nationibus assignauerūt. Itaque etiam si angelus de cælis aliter euangelizauerit: anathema vocabitur. *Secta* autē à sequendo & tenendo nominata. Nā sectas dicimus habitus animorū, ac instituta circa disciplinā vel propositum quæ tenendo sequuntur: longē alia in religionis cultu opinantes quàm ceteri. *Schisma* à scissura animorū nomē accepit. Eo dē. n. cultu eodēmq; ritu credit vt ceteri: solo cōgregatiōis delectatur dissidio. Fit autē schisma cum dicūt homines, nos iusti sumus, nos sanctificamus immundos, & cetera similia. *Superstitio* dicta, eo quod sit superflua, aut

superstatuta obseruatio. Alij dicunt à senibus, quia multis annis superstites per ætatem delirant, & erant superstitione quadam, nescientes quæ vetera colant, aut quæ veterū ignari asciscunt. Lucretius autē superstitionem dicit superstantium rerum, id est cælestium & diuinorum quæ super nos stant: sed malè dicit. Hereticorum autem dogmata, vt faciliè possint agnosci: causas eorum vel nomina demonstrare oportuit.

De hæresibus Iudeorum. CAP. IIII.

Iudei, confessores interpretantur. Multos enim ex iis sequitur confessio: quos antea perfidia possidebat. *Hebraei*, transitores dicuntur. Quo nomine admonentur, vt de peioribus ad meliora transeant, & pristinos errores relinquunt. *Pharisæi & Sadducæi* inter se contrarij sunt. Nam *Pharisæi* ex Hebræo in Latinum interpretantur *Diuisi*, eo quod traditionum & obseruationum suarū quas illi *de præceptis* vocant, iustitiā præferunt. Vnde & *diuisi* vocantur à populo, quasi per iustitiam. *Saducæi*, interpretantur iusti. vendicant enim sibi quod non sunt: corporis resurctionem negant, & animam interire cum corpore prædicant. Hi quinque tantum libros Legis recipiunt, prophetarum variciniā respiciunt. *Esnæi*, dicunt ipsum esse Christum, qui docuit illos omnem abstinentiam. *Morbancæi*, dicunt ipsum esse Christum, qui docuit illos in omni re sabbatizare. *Genisæi*, dicti eo quod de genere Abraham esse se gloriantur. Nam cum in Babyloniam venisset populus Dei: plerique relinquētes vxores suas, Babyloniacis mulieribus adhæserunt: quidā autem Israeliticis tantum coniugijs contenti vel ex eis geniti, dum reuersi essent de Babylonia, diuiserūt se ab omni populo, & assumpserunt sibi hoc nomen iactantia. *Merisæi*, appellati, eo quod separant Scripturas, non credentes omnibus prophetis, dicentes alijs & alijs spiritibus illos prophetasse. *Mæge* enim Græcè, Latine pars dicitur. *Samaritæ* dicti, quod legem solam custodiūt. Nam prophetas nō recipiunt. *Emerobaptistæ*, eo quod quotidie vestimenta sua & corpora lauent.

De hæresibus Christianorum.

CAP. V.

Quidam etiam hæretici qui de Ecclesia recesserunt ex nomine autorum suorū nuncupantur. quidam verò ex causis quas diligentes instituerunt. *Simoniani*, dicti à Simone magice disciplinæ perito, cui Petrus in Actibus Apostolorum maledixit, pro eo quod ab Apostolis Spiritus sancti gratiam pecunia emere voluisset. Hi dicunt creatu-

ram non à Deo: sed à virtute quadam superna creatam. *Menandriani* à Menandro magno discipulo Simonis nuncupati, qui mundum non à Deo, sed ab angelis factum esse asseruit. *Basilidiani* à Basilde appellati, qui inter reliquas blasphemias passum Iesum abnegauit. *Nicolaitæ* dicti à Nicolao diacono Ecclesie Hierosolymorum, qui cum Stephano & cæteris confutatus est à Petro: qui propter pulchritudinem relinquens uxorem dixerat, vt qui vellet ea vteretur, versa est in stuprum talis consuetudo, vt inuicem coniugia mutarentur. Quos Ioannes in Apocalypsi improbat dicens, Sed hoc habes, quia odisti facta Nicolaitarum. *Gnostici* propter excellentiam scientiæ se ita appellare voluerunt. Animam naturam Dei esse dicunt, bonum & malum Deum suis dogmatibus fingunt. *Carpocratiani* à Carpocrate quodam vocantur: qui dixit Christum hominem fuisse tantum, & de vtroque sexu progenitum. *Cherinthiani* à Cherintho quodam nuncupati. Hi inter cætera circumcisionem obseruant: mille annos post resurrectionem in voluptate carnis futuros prædicant. Vnde & Græcè *Chiliasæ*: Latine *Milliasæ* sunt appellati. *Nazareni* dicti, qui dum Christum qui à vico Nazarenus est appellatus filium Dei confiteantur, omnia tamen veteris legis custodiunt. *Ophite* à colubro nominati sunt. Coluber enim Græcè *ὄφις* dicitur. Colunt enim serpentem, dicentes ipsum in paradysum induxisse virtutis cognitionem. *Valentiniani* à Valentino quodam Platónico sectatore vocati, qui *ἀφύρας*, id est, secula quædam in originem Dei Creatoris induxit: Christum quoque de virgine nihil corporis assumpsisse, sed per eam quasi per fistulam transisse asseruit. *Apellete*, quorum Apelles princeps fuit, qui creatorem angelum nescio quem gloriosum superioris Dei faciens Deum legis Israel illi igneum affirmas. *Appellete* quorum author Appelles, qui dixit Christum non Deum veritate, sed hominem in fantasia apparuisse. *Archontiaci* à principibus appellantur, qui vniuersitatem quam Deus condidit: opera esse archangelorum defendunt. *Adamiani* vocati, quod Adæ imitentur nuditatem. vnde & nudi orant, & nudi inter se mares feminæque conueniunt. *Cainiani* proinde sic appellati, quoniam Cain adorant. *Sethiani* nomen acceperunt à filio Adæ, qui vocatus est Seth, dicentes eundem esse Christum. *Melchisedechiani* vocati, pro eo quod Melchisedech sacerdotem Dei, non hominem fuisse, sed virtutem Dei esse arbitrantur. *Angelici* vocati, quia angelos colunt. *Apostolici* hoc sibi nomen ideo præsumpserunt, quod nihil possidentes proprii, nequaquam recipiant eos qui aliquid in hoc mundo vitant. *Cerdoniani* à Cerdone quodam nominati,

qui duo contraria principia asserunt. *Martianiste* à Martione Stoico philosopho appellati, qui Cerdonis dogma secutus, alterum bonum alterum iustum Deum asseruit, tanquam duo principia creatoris & bonitatis. *Artoterite* ab oblatione vocati. Panem enim & cascum offerunt: dicentes primis hominibus oblationem à fructibus terræ & à fructibus ouium fuisse celebratam. *Aquarij* appellati, eò quod aquam solam offerunt in calice sacramenti. *Seueriani* à Seuero exorti, vinum non bibunt: vetus Testamentum & resurrectionem non recipiunt. *Tatiani* à Tatiano quodam vocati, qui & Encratitæ dicti, quia abominantur carnes. *Allogij* vocantur tanquam sine Verbo. *λόγος* enim Græcè verbum dicitur. Deum enim verbum non credunt, respuentes Iohannis euangelium & Apocalypsim. *Cataphrygijs* nomen prouinciæ Cataphrygia dedit, quia ibi extiterunt authores eorum Montanus & Prisca & Maximilla. Hi aduentum Spiritus sancti non in apostolis, sed in se traditum asserunt. *Cathari* propter munditiam ita se nominauerunt. Gloriantes enim de suis meritis, negant poenitentibus veniam peccatorum: Viduas si nupserint, tanquam adulteras damnant: Mundiores se cæteris prædicant. Qui nomen suum si cognoscere vellet, mundanos se potius quam mundos vocarent. *Pauliani* à Paulo Samosateno exorti sunt: qui dixit non semper fuisse Christum, sed à Maria sumpsisse initium. *Hermogeniani* ab Hermogene quodam vocati: qui materiam non natam introducens, Deo non nato eam comparauit materiamque elementorum & deam asseruit: quos Apostolus improbat, elementis seruientes. *Manichei* à quodam Persa extiterunt, qui vocatus est Manes. Hic Manes duas naturas & substantias introduxit, id est, bonam & malam, & animas ex Deo quasi ex aliquo fonte manare asseruit. Testamentum vetus respuit: Nouum ex parte recipit. *Anomiani*, id est, Latine sine lege dicuntur. *Antropomorphite* dicti, pro eo quod simplicitate rustica Deum habere humana membra, quæ in diuinis libris scripta sunt, arbitrantur. *ἠσπορεος* enim Græcè, Latine homo interpretatur: ignorantes vocem Domini qui ait: Spiritus est Deus. Incorporeus est enim, nec membris distinguitur: nec corporis mole censetur. *Eraclei* ab Eracleo authore exorti. Monachos tantum recipiunt, coniugia respuunt, regna cælorum paruulos habere non credunt. *Novatiani* à Nouato Romæ vrbis presbytero exorti: qui aduersus Cornelium cathedram pontificalem conatus inuadere, hæresim instituit, nolens apostatas recipere: & rebaptisans baptizatos. *Mōtani* hæretici dicti, quod tempore persecutionis in montibus latuerunt: qua occasione à catholice Ecclesie corpore se diuiserunt.

Ebionite

Ebionite ab Ebione dicti: siue à paupertate. Christum enim per prophetam solum verum Iesum putant effectum. Vnde competer Ebionite pro paupertate intelligentie compellati sunt. Hi semiudæi sunt: & ita tenent Euangelium, vt legem carnaliter feruent: aduersus quos Apostolus ad Galatas scribens inuehitur. *Fotomiani* à Fotino Gallogræciæ Sirmie episcopo nuncupati: qui Ebionitarum hæresim suscitans, asseruit Christum à Maria per Ioseph nuptiali coitu fuisse conceptum. *Ætiani* ab Ætio quodam nuncupati sunt. Hi offerre sacrificium pro defunctis spernunt. *Ætiani* ab Ætio quodam sunt vocati. Idemque *Eunomiani*, ab Eunomio quodam dialectico Ætij discipulo: ex cuius nomine magis innotuerunt: dissimilem Patri asserentes Filium & Filio Spiritum sanctum. Dicunt etiam nullum imputari peccatum in fide manentium. *Origeni* à Origene authore exorti sunt, dicentes quod non possit Filius videre Patrem: nec Spiritus sanctus Filium. Animas quoque in mundi principio dicunt peccasse: & pro diuersitate peccatorum de caelis vsque ad terras lapsas, diuersa corpora quasi vincula meruisse: eaque causa mundum factum fuisse. *Noetiani* à quodam Noeto vocati: qui dicebant Christum eundem esse & Patrem, & Spiritum sanctum: ipsamque Trinitatem in officiorum nominibus non in personis accipiunt. Vnde & *Patripassiani* vocantur: quia Patrem passum aiunt. *Sabelliani* ab eodem Noeto pullulasse dicuntur: cuius discipulum perhibent fuisse Sabellium: ex cuius nomine maximè innotuerunt. Vnde & Sabelliani vocati sunt. Hi vnam personam Patris & Filij & Spiritus sancti astruunt. *Arriani* ab Arrio Alexandrino presbytero orti sunt, qui coeternum Fati Filium non agnoscens: diuersas in Trinitate substantias asseruit: contra illud quod ait Dominus, dicēs: Ego & Pater vnum sumus. *Macedoniani* à Macedonio Constantinopolitano Episcopo dicti sūt: negātes Deū esse Spiritū sanctū. *Apollinari* ab Apollinare vocati sūt, dicentes, Christum corpus tantummodo sine anima suscepisse. *Antidicomarite* appellati sunt, pro eo quod Mariæ virginitati contradicunt: asserentes eam post Christum natum viro suo commixtam. *Metangisnonite* ideo tale nomen acceperunt: quia *εἰς* vas dicitur. Asserūt enim esse in Patre Filium, tanquā vas min⁹ inter vas maius. *Patriciani* à quodā Patricio nuncupati sunt, qui substantiam humanæ carnis à diabolo conditam dicunt. *Coluthani* à quodam Coliutho nominati, qui dicunt, Deum non facere malum: contra illud quod scriptum est: Ego Dominus creans mala. *Floriani* à Florino, qui econtrariō dicūt Deum creasse mala: contra id quod scriptum

est: Fecit Deus omnia bona. *Donatistæ* à Donato quodam Afro nuncupati, qui de Numidia veniens totam penè Africam sua persuasione decepit: asserens minorem Patre Filium, & minorem Filio Spiritum sanctum: & rebaptizans catholicos. *Bonosiani* à Bonoso quodā Episcopo exorti produntur: qui Christum filium Dei adoptiuum non proprium asserūt. *Circumcelliones* dicti, eō quod agrestes sunt, quos *Cotopitas* vocant supradictæ hæresis habentes doctrinam. Hi amore martyrij semetipsos perimunt, vt violenter de hac vita discedentes martyres nominentur. *Priscillianistæ* à Prisciliano vocati: qui in Hispania ex errore Gnosticorum & Manichæorum, permixtū dogma composuit. *Luciferiani* à Lucifero Sirmie Episcopo, qui cōtra Episcopos catholicos, qui Constantij persecutione perfidiæ Arrianorū consentientes erāt, & postea correcti redire in catholicā delegerūt, damnātes, siue quod crediderant, siue quod se credidisse simulauerant: quod Ecclesia catholica materno recipit sinu: tanquam Petrum post fletum negationis. Hanc illi matris charitatem superbe accipientes: eōsque recipere nolentes à communione recesserunt: & cum ipso Lucifero authore suo, qui manè oriebatu cadere meruerunt. *Iouinianistæ* à Iouiniano quodam monacho dicti: asserentes nullam nuptiarum & virginum esse distantiam: nullūque inter abstinentes & simpliciter epulantes esse discrimen. *Eluidiani* ob Eluidio nominati: qui dicunt post natum Christum, alios Mariam filios de viro Ioseph peperisse. *Paterniani* à Paterno quodam exorti, qui inferiores corporis partes à diabolo factas opinantur. *Arabici* nuncupati, eō quod in Arabia exorti sunt, dicentes animam cum corpore mori, atque in nouissimo die vtrumque resurgere. *Tertullianistæ* dicti à Tertulliano presbytero Africanæ prouinciæ, ciuitatis Carthaginensis, animam immortalem esse, sed corporeā prædicantes: & animas hominum peccatorum post mortem in dæmones verti putantes. *Tetrage* dicti, quod xiiii. luna pascha cum Iudæis obseruandum contendunt. nam *τρεσκα*, quatuor, *δεκα* decem significat. *Nyctages* à somno nuncupati, quod vigiliis noctis respuant: superstitionem esse dicentes: iura temerare diuina, qui noctem ad requiem tribuit. *Pelagiani* à Pelagio monacho exorti. Hi liberum arbitrium diuinæ gratiæ anteponunt, dicentes sufficere voluntatē ad implenda iussa diuina. *Nestoriani* à Nestorio Constantinopolitano Episcopo nuncupati, qui beatam virginem Mariam, non Dei, sed hominis tantummodo asseruit genitricem: vt aliam personam carnis: aliam faceret Deitatis. neque vnum Christū in verbo Dei & carne credidit, sed separatim atq;

se iunctim alterum filium Dei, & alterum hominis predicauit. *Eutychem* dicti ab Eutyche Constantinopolitano abbate, qui Christum post humanam assumptionem negauit existere de duabus naturis, sed solam in eo asseruit diuinam naturam esse. *Acephali* dicti, id est, sine capite, quem sequuntur heretici. Nullus enim eorum reperitur author à quo exorti sunt. Hi trium Chalcedonensium capitulorum impugnatores duarum in Christo substantiarum proprietatem negant, & vnā in eius persona naturam prædicant. *Theodosiani* & *Gaianite*, à Theodosio & Gaiano appellati, qui temporibus Iustiniani principis in Alexandria populi peruersi electione vno die sunt ordinati Episcopi. Hi errores Eutichetis & Dioscori sequentes, Chalcedonense concilium respuunt: ex duabus vnā in Christo naturam asserunt, quam Theodosiani corruptam, Gaianite incorruptam continent. *Gnoite* & *Tritheite* à Theodosianis exorti sunt, ex quibus *Gnoite* ab ignorantia dicti: quia peruersitate à qua exorti sunt, id adiciunt, quod Christi diuinitas ignoret futura, quæ sunt scripta de die & hora nouissima: non recordantes Christi personam in *Esaiæ* loquentis: dies iudicij in corde meo. *Tritheite* verò vocati, quod sicut tres personas in Trinitate: ita quoque tres astruunt deos esse, contra illud quod scriptum est: Audi Israel, Dominus Deus tuus, vnus est. Sunt & alie hereses sine authore & sine nominibus: ex quibus alie triformem putant Deum esse: alie Christi diuinitatem passibilem dicunt: alie Christi de Patre natuitati initium temporis dant: alie liberationem hominum apud inferos factam Christi descensione non erudunt: alie animam imaginem Dei negant: alie animas conuerti in demones & in quæcunque animalia existimant: alie de mundi statu dissentiant: alie innumerabiles mundos opinantur: alie aquam Deo coæternam faciunt, alie nudis pedibus ambulant: alie cum hominibus non manducant. Hæ sunt hereses aduersus catholicam fidem exortæ, & ab Apostolis & à sanctis Patribus vel Conciliis prædamnate: quæ dum in se multis erroribus diuise, inuicem sibi dissentiant: communi tamen nomine aduersus Ecclesiam Dei conspirant. Sed & quicunque aliter Scripturam sacram intelligit quam sensus Spiritus sancti flagitat: à quo conscripta est: licet de Ecclesia non recesserit, tamen hereticus potest appellari.

De Philosophis gentium. CAP. VI.

Philosophi Græca appellatione vocantur, qui Latine amatores sapientiæ interpretantur. Est enim Philosophus qui diuinarum

& humanarum rerum scientiam habet: & omnem bene viuendi tramitem tenet. Nomen Philosophorum primum à Pythagora fertur exortum. Nam dum antea Græci veteres sopheritas, id est, sapientes aut doctores sapientiæ semetiplos iactantius nominarent: iste interrogatus, quid profiteretur? verecundo nomine philosophum, id est amatorem sapientiæ se esse respondit: quoniam sapientem profiteri arrogantissimum videbatur. Ita deinceps posteris placuit: vt quantalibet de rebus ad sapientiam pertinentibus doctrina quisque vel sibi vel aliis videretur excellere: non nisi philosophus vocaretur. Idem autem philosophi triplici genere diuiduntur: nam aut Physici sunt, aut Ethici, aut Logici. *Physici* dicti, quia de naturis tractant. Natura quippe *φύσις* Græcè vocatur. *Ethici*, quia de moribus disputant. Mos enim *ἦθος*: apud Græcos appellatur. *Logici* autem, quia in naturis & moribus rationem adiungunt. Ratio enim Græcè *λόγος* dicitur. Diuisi sunt autem *Ethici* in hæresibus suis: habentes quidam nomina ex authoribus vt Platonici, Epicurei, Pythagorici: alij à locis conuenticulorum, & stationum suarum, vt Peripaterici, Stoici, Academici. *Platonici* à Platone philosopho dicti. Hi enim animarum creatorem esse Deum, corporum angelos asserunt: & post multos annorum circulos in diuersa corpora redire animas dicunt, *Stoici* à loco dicti. Porticus enim fuit Athenis, quam *Pissanaactia* appellabant: in qua picta erant gesta sapientium, atque virorum fortium historiarum. In hac porticus sapientes philosophabantur: ex qua & *Stoici* dicti sunt. Græcè enim porticus *στωα* dicitur. Hanc sectam primus Zeno instituit. Hi negant sine virtute effici quemquam beatum. Omne peccatum vniforme esse asserunt, dicentes sic: Ille tam nocens erit, qui paleas furatus fuerit, quam qui aurum: qui mergum occiderit, quam qui equum. Non enim animal crimen, sed animus facit. Hi etiam animam cum corpore perire dicunt. Animam quoque virtutem continentiam esse negant: affectant gloriam æternam, cum se fateantur non esse æternos. *Academici* appellati à villa Platonis academia Athenarum, vbi idem Plato docebat. Hi omnia incerta opinantur: sed sicut fatendum est multa incerta & occulta esse, quæ Deus voluit excedere hominis intelligentiam: sic tamen plurima esse, quæ possint & sensus penetratione comprehendere. Hanc sectam *Archeusilus* Cyrenaicus philosophus reperit: cuius sectator fuit *Democritus*, qui dixit tanquam in puteo alto, ita vt nullus fundus sit: ita in occulto iacere veritatem. *Peripaterici* à deambulatione dicti, eo quod Aristoteles author eorum deambulans disputare solitus esset. Hi dicunt quandam partem

culam animæ esse æternam : de reliquo magna ex parte mortalem. *Cynici* ab immunditia impudentiæ nuncupati . Contra humanã enim verecundiam in propatulo coire cum coniugibus eis mos erat: cenſentes licitũ honeſtũq; eſſe palãm cum vxoribus concumbere, quia coniugium iuſtum eſt , publicè id prædicantis agendum eſſe , vt canes in vices vel plateis. Vnde & à canibus, quorum vitam imitabantur, etiam vocabulum , noménque traxerunt. *Epicurei* dicti ab Epicuro quodam philoſopho amatore vanitatis nõ ſapientiã, quem etiam ipſi philoſophi porcum nomina uerunt: quaſi voluntas in cæno carnali, voluptatem corporis ſummum bonum aſſerens: qui etiam dixit nulla prouidentia diuina inſtructum eſſe aut regi mundũ: ſed originem rerum atomis, id eſt, inſecabilibus ac ſolidis corporibus aſſignauit: quorum fortuitis concurſionibus vniuerſa naſcantur & nata ſint. Aſſeruit tamen Deum nihil agere: omnia cõſtare corporibus, animã nihil aliud eſſe quã corpus. Vnde & dixit: Non ero poſtea quã mortuus fuero. *Gymnoſophiſte* nudi per opacas Indiã ſolitudines perhibentur philoſophari, adhibentes tantũ genitalibus tegmina. *Pythiã* enim eò dictum eſt, quod iuuenes nudi exerceretur in campo, vbi pudenda ſola tantũ operiunt. Hi & à generando ſe cohibent. *Theologi* autem idem ſunt qui & *Phyſici*, dicti autem *Theologi*: quoniam in ſcripturis ſuis de Deo dixerunt. quorum varia conſtat opinio, quid Deus eſſet dum quærerent. Quidam enim corporeo ſenſu nunc viſibile mundũ ex quatuor elementis. Deum eſſe dixerunt: vt Dionyſius Stoicus. Alij verò ſpiritualiter intellexerunt mentem eſſe deum: vt Thales Mileſius. Quidam animum in omnibus commanentem, & lucidum, vt Pythagoras. Quidam Deum ſine tempore incõmutabilem, vt Plato. Quidam mentem ſolutam, vt Cicero. Quidam & ſpiritũ & mentem, vt Maro. Inuentum enim ſolũmodo Deum non vt inuenerunt expoſuerunt: quia euauerunt in cogitationibus ſuis. Dicentes enim ſe eſſe ſapientes ſtulti facti ſunt. Platonicus quidẽ Deũ curatorem & arbitrum & iudicem aſſerunt. Epicurei otioſum & inexercitatũ. De mũdo autem Platonicus affirmant incorporalẽ. Stoici corporalẽ. Epicurus atomis. Pythagoras ex numeris: Eraclitus ex igne. Vnde & Varro ignẽ mundi animũ dicit. proinde quod in mũdo ignis omnia gubernet: ſicut animus in nobis. Quam vaniſſimẽ: Qui cum eſt, inquit, in nobis, ipſi ſumus: cum exit, emorimur. Ergo & ignis cum de mundo per fulgura proficiſcitur, mũdus emoritur. Hi philoſophorũ errores etiam apud Eccleſiam induxerunt hæreſes. Inde *Ariũ*: & formæ neſcio quẽ inde apud Ariũ Trinitas nominis, & apud Valenti-

num, Platonicus furor. Inde Martionis Deus melior de tranquillitate: à Stoicis enim venerat, & vt anima interire dicatur, Epicurus obſeruat: & vt carnis reſurrectio negetur, de vana omnium philoſophorũ ſchola ſumitur: & vbi materia cũ Deo æquatur, Zenonis diſciplina eſt: & vbi quid de igneo Deo legitur, Eraclitus interuenit. Eadẽ materia apud hæreticos & philoſophos voluratur, idem & tractatus implicatur.

De Poetis. CAP. VII.

Poete vnde ſint dicti, ſic ait Tranquillus: Cũ primũ homines exuta feritate rationẽ vitæ habere cepiſſent, ſeq; ac deos ſuos noſſe, cultum modicum, ac ſermonẽ neceſſarium cõmenti ſibi vtiuſque magnificentia ad religionẽ deorum ſuorum excogitauerunt. Igitur vt tempia illis domibus pulchriora, & ſimulacra corporib; ampliora faciebãt: ita eloquio etiam quaſi auguſtiorẽ honorandos putauerunt, laudẽſq; eorum & verbis illuſtrioribus & iocũdioribus numeris extulerũt. Id genus quia forma quadã efficitur, quẽ *poietis* dicitur: poema vocitatum eſt, cuiuſque fictores, poete. *Vates* à vi mentis appellatos Varro auctor eſt: vel à viendis carminibus, id eſt, ſectendis, hoc eſt, modulandis: & proinde poete Latine vates olim: & ſcripta eorũ vaticinia dicebantur, quod vi quadã, & quaſi veſania in ſcribendo cõmouerentur: vel quod modis verba connecterent: Vere enim antiſquis pro vincere ponentibus, etiam per furorem. *Diuini* eodem erant nomine: quia & ipſi quoq; pleraq; verſibus efferebãt. *Lyrici* poete dicti *λυρῶν*, id eſt, à varietate carminũ. Vnde & lyra dicta. *Tragedi* dicti, quod initio canentibus premium erat hircus, quẽ Græci *πρόχορον* vocant. Vnde & Horatius: Carmine qui tragico vilem certauit ob hircũ. Iam dehinc ſequentes tragici multum honorem adepti ſunt, excellentes in argumentis fabularũ ad veritatis imaginem fictis. *Comædi* appellati ſiue à loco, quia circum pagos agebant: quos Græci *κωμῶν* vocant: ſiue à comellatione. Solebant enim poſt cibum homines ad eos audiendos venire. Sed comici priuatorum hominum prædicant acta: tragici verò res publicas & regum historias. Item tragicorum argumenta ex rebus luẽtuofis ſunt: comicorum ex rebus lætis. Duo ſunt autem genera comicorum, id eſt, veteres & noui. *Veteres*, qui & ioco ridiculares extiterũt, vt Plautus, Actius, Terentius. *Noui* qui & *Satyrick*, à quibus generaliter vitia carpuntur, vt Flaccus, Perſius, Iunenalis, & alij. Hi enim vniuerſorum delicta corripiunt: nec verabatur eis peſſimum quenque deſcribere: nec cuiuſlibet peccata morẽſque reprehẽdere. Vnde & nudi pingũ-

tur, eò quòd per eos vicia singula denudentur. *Satyrici* autem dicti, siue quòd pleni sint omni facundia: siue a saturitate & copia. De pluribus enim simul rebus loquuntur: seu ab illa lance quæ plena diuersis frugum vel pomorum generibus ad templa gentilium solebat deferri: aut à *Satyris* nomen dictum: qui multa habent, ea quæ per violentiam dicuntur. Quidam autè poetæ *Theologi* dicti sunt: quoniam de diis carmina faciebant. *Officium* autem poetæ in eo est, vt ea quæ verè gesta sunt in alias species obliquis figurationibus cum decore aliquo conuersa transducatur. Vnde & *Lucanus* idèo in numero poetarum non ponitur, quia videtur historias còposuisse non poema. *Apud* poetas autem tres characteres sunt dicendi: vnus in quo tantum poeta loquitur, vt est in libris *Virgilij* *Georgicorum*. *Alius* dramaticus, in quo nusquam poeta loquitur, vt est in *Comædiis* & *Tragædiis*. *Tertius* mixtus, vt est in *Æneide*. Nam Poeta illic & introductæ personæ loquuntur.

De Sybillis. CAP. VIII.

Sibyllæ generaliter dicuntur omnes feminae vates lingua Græca. Nam *σιβυλλή* *Æolico* sermone Deum, *Σουβυλλή* Græci mentem nuncupant, quasi Dei mentē. Proinde igitur, quia diuinam voluntatem hominibus interpretari solebāt, *Sibyllæ* nominatæ sunt, sicut enim omnis vir prophetans vel vates dicitur, vel prophetans omnis femina prophetans *Sibylla* vocatur. Quod nomen ex officio, non ex proprietate vocabuli est. *Dee* autè *Sibyllæ* à doctissimis auctoribus traditum fuisse: quarum prima de *Persis* fuit: secunda *Libyca*: tertia *Delphica* in templo *Delphici* *Apollinis* gentis, quæ ante *Troiana* bella vaticinata est, eius plurimos versus operi suo *Homerus* inseruit: quarta *Cimmeria* in *Italia*: quinta *Erythraea* nomine *Erophyla* in *Babylone* orta, quæ Græcis *Ilium* petentibus vaticinata est perituram esse *Troiam*, & *Homerum* mendacia scripturum. Dicta autem *Erythraea*, quia in eadem insula, eius inuenta sunt carmina: sexta *Samia*, quæ *Samonote* dicta est à *Samo* insula, vnde fuit cognominata: septima *Cumana* nomine *Amalthea*, quæ nouem libros attulit *Tarquinio* *Prisco*, in quibus erant de re Romana conscripta. Ipsa est & *Cumæa*, de qua *Virgilius*: *Vltima* *Cumæi* venit iam carminis ætas. Dicta autem *Cumana* à ciuitate *Cumis*, quæ est in *Campania*, cuius sepulchrum in *Sicilia* adhuc manet: octaua *Hellepontia* in agro *Troiano* nata, quæ scribitur *Solonis* & *Cyri* fuisse temporibus: nona *Phrygia*, quæ vaticinata est *Ancyra*: decima *Tiburina* nomine *Albunea*. Quarum omnia carmina effecta sunt: in quibus de Deo & de Christo, &

gentibus multa scripsisse manifestissimè comprobantur. Celebrior autem inter ceteras ac nobilior *Erythraea* perhibetur.

De Magis. CAP. IX.

Magorum primus *Zoroastes* rex *Bactrianorum* exiit, quem *Ninus* rex *Assyriorum* prælio interfecit: de quo *Aristoteles* scribit, quòd vices centum millia versuum ab ipso condita indicia voluminum eius declarantur. Hanc artem multa post secula *Democritus* ampliauit: quando & *Hippocrates* medicinae disciplina effloruit. *Apud* *Assyrios* autem magicæ artes copiosæ sunt, testante *Lucano*: quis noscere fibra, Facta queat, quis prodat aues, quis fulgura cæli seruet, & *Assyria* scrutetur sidera cura? Itaque hæc vanitas magicarum artium ex traditione angelorum malorum in toto terrarum orbe plurimis seculis valuit. Per quandam scientiam futurorum & infernorum, & inuocationes eorum inuenta sunt aruspicia, augurationes, & ipsa quæ dicuntur oracula & necromantia. Nec mirum de magorum præstigiis: quorum in tantum prodire maleficiorum artes, vt etiã *Moyfi* simillimis signis resisterent, vertentes virgas in dracones: aquas in sanguinem. Fertur & quædam maga famosissima *Circæ*: quæ socios *Vlyssis* mutauit in bestias. Legitur & de sacrificio, quod *Arcades* Deo suo *Lyceo* immolabant, ex quo quicumque sumerent, in bestiarum formas conuertebantur. Hinc apparet, non esse in totum dubium quòd nobilis ille poeta scripsit de quadam femina, quæ magicis artibus excellebat. Hæc, inquit, se carminibus promittit soluere mæres Quas velit, aut aliis duras immittere curas. Sistere aquam fluminis, & vertere sidera retrò. Notet utrosque cetera manes, mugite videbis Sub pedibus terram, & descendere montibus ornos. Quid plura? Si credere fas est, de *Pythoniâ*: vt propheta *Samuelis* animam de inferni abditis euocaret, & viuorum præsentaret conspectibus, si tamen animam prophete fuisse credamus, & non aliquam phantasmaticam illusionem *Satanæ* fallacia factam. Prudentius quoque de *Mercurio* sic ait: Traditur extinctas sumpto moderamine virgæ In lucem reuocasse animas, Aut alios dånasse neci. Et post paululum adiecit: Murmure nã magico tenues excire figuras, Atque sepulchrales scitè incantare fauillas. Vita itidem spoliare alios ars noxia nouit. Magi sunt qui vulgò malefici ob facinorum magnitudinè nuncupantur. Hi & elementa cõcutiunt, turbant mentes hominum, ac sine vllò veneni haustu violentia tantum carminis interimunt. Vnde & *Lucanus*: Mens hausti nulla, sanie polluta veneni Incantata perit, &

Dæmoni-

Dæmonibus enim accitis audent ventilare, ut quisque suos perimat malis artibus inimicos. Hi etiam sanguine vtuntur & victimis, & sepe contingit corpora mortuorum. *Necromantici* sunt: quorum præcætionibus videtur resuscitati mortui diuinare, & ad interrogata respondere. *Nægi* enim Græcè mortuus, *µαγεία* diuinationo nuncupatur: ad quos suscitandos, cadaveri sanguis adicitur. Nam amare dæmones sanguinem dicunt. Ideoque quoties necromantia fit, cruor aqua miscetur, ut calore sanguinis facilius prouocentur. *Hydromantij* ab aqua dicti. Est enim hydromantia in aquæ inspectione ymbras dæmonum euocare, & imagines vel ludificationes eorum videre, ibique aliqua ab eis audire, vbi adhibito sanguine etiam inferos perhibetur suscitari. Quod genus diuinationis à Persis dicitur allatum. Varro dicit diuinationis quatuor esse genera, terrâ, aquâ, aere & igne. Hinc *geomantiâ*, *hydromantiâ*, *aeromantiâ*, *pyromantiâ* dictâ constat. *Diuini* dicti, quasi Deo pleni: diuinitate enim se plenos assimulant, & astucia quadam fraudulenta hominibus futura coniectant. Duo sunt autem genera diuinationis: *ars* & *furor*. *Incantatores* dicti sunt, qui artem verbis peragunt. *Arioli* vocati, propter quod circa aras idolorum nefarias preces emittunt, & funesta sacrificia offerunt: illisque celebritatibus dæmonum responsa accipiunt. *Aruspices* nuncupati, quasi horarum inspectatores: dies enim & horas in agendis negociis operibusque custodiunt, & quid per singula tempora obseruare debeat homo, intendunt. Hi etiam exta pecudum inspiciunt, & ex eis futura prædicunt. *Augures* verò sunt qui volatus auium & voces intendunt, aliâque signa rerum vel obseruationes improuias hominibus occurrentes, iudicant. Nam auspicia sunt quæ iter facientes obseruant. Dicta sunt autem *auspicia*, quasi auium aspiciâ: & *auguria*, quasi auium garrâ, hoc est, auium voces & linguæ. Item *augurium* quasi auigerium quod aues gerunt. Duo sunt genera *auspiciorum*: vnũ ad oculos, alterum ad aures pertinens. *Ad oculos* scilicet volatus: *ad aures*, vox auium. *Pythones* à Pythio Apolline dictæ, quod is auctor fuerit diuinandi. *Astrologi* dicti, eò quod in astris auguriantur. *Genethliaci* appellati propter natalium considerationem dierum. Geneses enim hominum per duodecim cœli signa describunt, siderumque cursu nascendum mores, actus & euentus prædicare conantur, id est, quis quali signo fuerit natus, aut quem effectum habeat vitæ qui nascitur. Hi sunt qui vulgò *Mathematici* vocantur: cuius superstitionis genus *Constellationes* Latini vocant, id est, notationes siderum, quomodo se habeat cum quisque nascitur. Primum au-

tentem iidem stellarum interpretes magi nuncupabantur: sicut de his legitur qui Euangelio natum Christum annuntiauerunt. postea hoc nomine soli Mathematici. Cuius artis scientia vsque ad Euangelium fuit concessa, ut Christo edito nemo exinde natiuitatem alicuius de cælo interpretaretur. *Horoscopi* dicti, quod horas natiuitatis hominum speculantur dissimili & diuerso fatu. *Sortilegi* sunt, qui sub nomine fictæ religionis per quasdam quas sanctorum sortes vocant, diuinationis scientiam profitentur, aut quarumcunque scripturarum inspectione futura promittunt. *Salifatores* vocati sunt, quia dum eis mæbro- rum quæcunque partes salierint, aliquid sibi exinde prosperum seu triste significare prædicunt. Ad hæc omnia pertinent & *ligatura execrabilium remediorum*, quæ ars medicorum condemnatur: siue in præcætionibus, siue in characteribus vel in quibuscunque rebus suspendendis atque ligandis. In quibus omnibus ars dæmonum est ex quadam pestifera societate hominum & angelorum malorum exorta. Vnde cuncta vitanda sunt à Christiano & omni penitus execratione repudianda atque damnanda. *Auguria* autem auium, Phryges primi inuenerunt. *Præstigium* verò Mercurius primus dicitur inuenisse. Dictum autem præstigium, quod perstringat aciem oculorum. *Aruspice* autem primus Etruscis tradidisse dicitur quidam Stages. Hic ex horis aruspiciam dictauit: & postea non apparuit. Nam dicitur fabulosè arante quodam rustico subito ex glebis exiliuisse & aruspiciam dictasse, qua die & mortuus est. Quos libros Romani ex Etrusca lingua in propria mutauerunt.

De paganis. CAP. X.

Paganus ex pagis Atheniensium dicti, vbi exorti sunt. Ibi enim in locis agrestibus & pagis gentiles lucos idolâque statuerunt, & à tali initio vocabulum pagani sortiti sunt. *Gentiles* sunt, qui sine lege sunt, & nondum crediderunt. dicti autem gentiles, quia ita sunt ut fuerunt geniti, id est, sicut in carne descenderunt sub peccato, scilicet idolis seruientes: & necdum regenerati. Proinde gentiles primitus nuncupabantur: ipsi dicuntur Græcè *Ethnici*. *Ethnici* enim ex Græco in Latinum interpretantur gentiles. *Ethros* enim Græcè, gens dicitur. Post fidem autem non debent vocari gentes, siue gentiles, hi qui ex gentibus credunt: sicut post fidem dici iam non potest Indæus, testante Paulo apostolo, & dicente iam Christianis: Quoniam cum gentes essetis, hoc est, infideles. *Apostata* dicuntur, qui post baptismum Christi susceptum ad idolorum cultum & sacrificiorum conta-

minationes reuertuntur. Est autem nomen Græcum.

De dijs gentium. CAP. XI.

Qvos autem pagani deos asserunt, homines olim fuisse produntur: & pro vniuersali que vita vel meritis coli apud suos post mortem cœperunt, vt apud Egyptum Isis: apud Cretam Iouis: apud Mauros Iuba: apud Latinos Faunus: apud Romanos Quirinus. Eodem quoque modo apud Athenas Minerva: apud Samum Iuno: apud Paphos Venus: apud Lemnos Vulcanus: apud Naxos Liber: apud Delos Apollo. In quorum etiam laudibus acceperunt poetae, & compositis carminibus in cælum eos sustulerunt. Nā quorundam intentiones artium cultu peperisse dicuntur, vt Esculapio medicina, Volcano fabrica. Ab actibus autem vocantur, vt Mercurius, quod mercibus præest: Liber à libertate. Fuerunt etiam & quidam viri fortes aut viribium conditores: quibus mortuis homines, qui eos dilexerunt, simulachra finxerunt: vt haberent aliquod ex imaginum contemplatione solatium: sed paulatim hunc errorem persuadentibus dæmonibus, ita in posteris constat irrepsisse, vt quos illi pro sola nominis memoria honorauerunt, lucescences deos existimarent atque colerent. ¶ *Simulachrorum usus* exortus est, cum ex desiderio mortuorum constituerentur imagines vel effigies, tanquā in cælum receptæ, pro quibus se terris dæmones colendi supposuerunt, & sibi sacrificari à deceptis & perditis persuaserunt. *Simulachra* autem à similitudine nuncupata, eò quod manu artificis ex lapide aliave materia eorum vultus imitantur, in quorum honorem finguntur. Ergo simulachra, vel pro eo quod sunt similia, vel pro eo quod simulata atque conficta, vnde & falsa sunt. Et notandum quod Latinus sermo sit, & nō Hebraeus. Apud eos enim idolum siue simulachrum semel dicitur. Iudæi dicunt quod Iſinael primus simulachrum luto fecerit. Gentiles autem primum Prometheum simulachra hominum de luto finxisse perhibent: ab eoque natam esse artem simulachra & statuas fingendi. Vnde & poeta ab eo homines primum factos esse cōfingunt figuratè propter effigies. Apud Græcos autem Cecrops sub quo primum in arce oliua orta est, & Athenensium vrbis ex Mineræ appellatione nomen sortita est. Hic primus omnium Iouem appellauit: simulachra reperit, aras statuit, victimas immolauit: nequaquam istiusmodi rebus in Græcia vnquam visis. *Idololatria* idolorum seruitus siue cultura interpretatur. Nā *idololatria* Græcè, Latinè seruitus dicitur: quæ quantum ad veram religionem attinet, non nisi vni & soli Deo debetur. Hanc sicut im-

pia superbia, siue hominum, siue dæmonum sibi exhiberi vel iubet vel cupit: ita pia humilitas vel hominum vel angelorum sanctorum sibi oblatam recusat, & cui debetur ostendit. *Idolum* autem est simulachrum quod humana effigie factum & consecratum est: iuxta vocabuli interpretationem. *Idolum* enim Græcè formam sonat, & ab eo per diminutionem idolum deductum: quod apud nos formulā facit. Igitur omnis forma vel formula idolum se dici exposcit. Inde *idololatria* omniscientia idolum famulatus & seruitus. Quidam vero Latine ignorant, Græcè imperitè dicunt, idolum ex dolo sumpsisse nomen, quod diabolus creaturæ cultum diuini nominis inuenit. *Dæmonas* à Græcis dictos aiunt, quasi *dæmonas*, id est peritos ac rerum præcios. Præsciunt enim futura multa: vnde & solent responsa aliqua dare. Inest enim illis cognitio rerum plusquam infirmitati humanæ: partim subtilioris sensus acumine, partim experientia longissimæ vitæ: partim per Dei iussum angelica reuelatione. hi corporum aereorum natura viget. Ante transgressionem quidem cælestia corpora gerebant. Lapsi vero, in aeream qualitatem conuersi sunt: nec aeris illius puriora spatia, sed ista caliginosa tenere perpeffi sunt, qui eis quasi carcer est vsque ad tempus iudicij. Hi sunt præuaricatores angeli: quorum princeps diabolus est. *Diabolus* Hebraicè dicitur deorsum fluens: quia quietus in cæli culmine stare cōtemnit: sed superbiæ pondere deorsum corruens cecidit. Græcè verò diabolus criminator vocatur, vel quod crimina quæ ipse inlicitè ad Deum referat: vel quia electorum innocentiam criminibus accusat fictis: vnde & in Apocalypsi voce angelica dicitur: Proiectus est accusator fratrum nostrorum qui accusabat illos in conspectu Dei nostri die ac nocte. Satanus in Latinum sonat aduersarius siue transgressor. Ipse enim est aduersarius, qui est veritatis inimicus: & semper sanctorum virtutibus contrā ire nititur. Ipse & transgressor quia præuaricator effectus in veritate quæ conditus est, non stetit. Idem & tentator, quia tentandam iustorum innocentiam postulat: sicut in Iob scribitur. *Antichristus* appellatur, quod contra Christum venturus est: non quomodo quidam simplices intelligunt: Antichristum ideo dictum, quod ante Christum venturus sit, & post eum veniat Christus: Nō sic, sed antichristus Græcè dicitur: quod est Latine contrarius Christo. *Antichristus* enim Græcè in Latinum contra significat. Christum enim se mentietur dum venerit, & contra eum dimicabit: & aduersabitur sacramentis Christi, vt veritatis eius euangelium soluat. Nam & templum Hierosolymis reparare, & omnes veteris legis ceremonias restaurare tentabit.

Sed &

Sed & ille Antichristus est qui negat esse Dominum Christum. Contrarius enim Christo est Omnes enim qui exeunt de Ecclesia & ab unitate fidei præcidentur, & ipsi Antichristi sunt. *Bel*, idolum Babylonicum est, quod interpretatur vetus, fuit enim hic Belus pater Nini primus rex Assyriorum, quem quidam Saturnum appellant: quod nomen & apud Assyrios & apud Afros postea cultum est: vnde & lingua Punica *Bal Deus* dicitur. Apud Assyrios autem *Bel* vocatur, quodam sacerdotum suorum ratione, & Saturnus & sol. *Beelzebul*, interpretatur simulachrum ignominie. Idolum enim fuit Moab eum nomine *Baal* super montem *Fegor*: quem Latini *Priapum* vocant, deum hororum. Fuit enim de *Lapsaco* ciuitate Hellepontis, de qua pulsus est, & propter virilis membri magnitudinem in numerum deorum suorum eum Græci transfulerunt, & in nomine sacrauerunt hororum: vnde & dicitur præesse hortis, propter eorum fecunditatem. *Beelzebub*, idolum fuit Accaron, quod interpretatur vir muscarum. *Zebub* autem musca vocatur. Spurcissimum igitur idolum, ideo vir muscarum vocatur, propter sordes idololatria: siue propter immunditiam. *Belial*, sine iugo: *Belial* Hebraicè *bel* dicitur, idolum Niniuitarum. *Behemoth*, ex Hebræa voce in Latinâ linguam animal sonat: propter quod de excelsis ad terrena cecidit, & pro merito suo ut animal brutum effectus sit. Ipse est & *Leniathan*, id est, serpens de aquis, quia in huius sculi mari, volubili versatur astutia. *Leniathan* autem interpretatur additamentum eorum, quorum scilicet, nisi hominum: quibus in paradiso semel per culpam præuaricationis intulit mortem, & hanc usque ad æternam mortem quotidie persuadendo adducit vel extendit. Quædam autem nomina deorum suorum gentiles per vanas fabulas ad rationes Physicas conantur traducere: eaque in causis elementorum composita esse interpretantur: sed hoc à poetis totum fictum est, ut Deos suos ornarent aliquibus figuris: quos perditos ac dedecoris infamia plenos fuisse historiae consistunt. Omnino enim fingendi locus vacat, ubi veritas cessat. *Saturnus*, origo deorum & totius posteritatis à paganis designatur. Hunc Latini à *satu* appellatum ferunt, quasi ad ipsum ratio omnium pertineat rerum, vel à temporis longitudine, quod saturaretur annis. Vnde eum Græci *Ægeon*: nomen habere dicunt, id est, tempus, quod filios suos fertur deuorasse, hoc est, annos, quos tempus produxerit in se reuoluit, vel eo quod semina vnde oriuntur iterum redeunt. Hunc Cœli patris abscondisse generatiam dicunt, quia nihil in cælo de seminibus nascitur. *Falcem tener*, inquit, pro-

pterea agriculturam significandam: vel propter tempora & annos quod in se redeant, vel propter sapientiam quod intus acuta sit. In aliquibus autem ciuitatibus Saturno liberos suos gentiles immolabant: quia Saturnum poete liberos suos deuorasse solum tradiderunt. Iouis fertur à iuuando dictus, & Iupiter quasi iuuans pater, hoc est, omnibus præstans. Hunc & priuato titulo Iouem optimum dixerunt, dum fuisset incestus in suis: impudicus in extraneis, quem modò taurum fingunt propter Europæ raptum: fuit enim in nauis cuius insignis erat taurus, modò Danaes per imbrem augeum appetisse concubitum: ubi intelligitur pudicitiam mulieris ab auro fuisse corruptam: modò in similitudinem aquilæ fuisse, propter quod puerum ad stuprum rapuerit: modò serpentem, quia reptauerit: & cygnum, quia cantauerit. Et ideo non figuræ istæ sunt: sed plana de veritate scœlera. vnde turpe erat tales deos credi, quales homines esse non debeant. *Ianum* dicunt, quasi mundi vel cœli mensium ianuam: duas Iani facies faciunt, propter orientem & occidentem. Cùm vero faciunt eum quadrifrontem, & Ianum geminum appellant, ad quatuor mundi partes hoc referunt, vel ad quatuor elementa siue tempora. Sed dum hoc fingunt, monstrum non deum faciunt. *Neptunum*, aquas mundi prædicant, & dictus ab eis Neptunus, quasi nube tonans. *Vulcanum*, voluit ignem: & dictus Vulcanus quasi volans candor, vel quasi volicans, quod per aereis volet. Ignis enim de nubibus nascitur. Vnde etiam Homerus dicit eum præcipitatum de aere in terras: quod omne fulmen de aere cadit. Idcirco autem Vulcanus de scemore Iunonis fingitur natus, quod fulmina de imo aere nascuntur. Claudius autem dicitur Vulcanus, quia per naturam nunquam est rectus ignis, sed quasi claudus eiusmodi speciem motumque habet. Ideo autem in fabriorum fornace eundem Vulcanum auctorem dicunt, quia sine igne nullum metalli genus fundi extendique potest. *Pluton* Græcè, Latine *Diespiter* vel *Ditus pater*, quem alij *Orcum* vocant, quasi receptorem mortuum. Vnde & *orca* nuncupatur vas quod recipit aquas. Ipse & Græcè *Charon*. *Liberum* à liberamento appellatum voluit, quod quasi mares in coeundo per eius beneficium emissis feminibus liberentur, quod idem Liber muliebri & delicato corpore pingitur. Dicunt enim mulieres ei attributas, & vinum propter excitandam libidinem. Vnde & frons eius pampino cingitur: sed id eo cotonam viream & cornu habet, quia cum gratè & moderatè vinum bibitur lætitiâ præstat: eum ultra modum, excitat lites:

id est, quasi cornua dat. Idem autem & *Lycus* Ἰσὶς ἐλάειν, quod multo vino membra soluantur. Hæc & Græcè δαίμων; à monte India Niso, ubi dicitur esse nutritus. Cæterum est Nisa ciuitas, in qua colitur idem & Liber, vnde Nisæus dictus est. *Mercurius*, sermonē interpretatur. Nam ideo Mercurius quasi medius currēs dicitur appellatus, quod sermo currat inter homines medius. Ideo & ἕρμης Græcè, quod sermo vel interpretatio, quæ ad sermonem utique pertinet, & ἑρμῆς dicitur. Ideo & mercibus præesse, quia inter vendentes & ementes sermo fit medius. Qui ideo fingitur habere pennas, quia citius verba discuntur. Vnde & velox & errans inducitur: alas enim eius in capite & in pedibus, significare volucrum fieri per aera sermonem. Nuncium dictum, quoniam per sermonem omnia cogitata enunciantur. Ideo autem hunc furti magistrum dicunt, quia sermo animos audientium fallit. Virgam tenet qua serpentes diuidit, id est venena. Nam bellantes ac dissidentes interpretum oratione sedantur: vnde & secundum Liuium legati pacis *Caduceatores* dicuntur. Sicut enim per feciales bella indicebantur, ita pax per caduceatores fiebat. *Hermes* autem Græcè dicitur ἕρμης ἑρμῆς, Latine interpretis, qui ob virtutem multarumque artium scientiā Trimegistus ter maximus nominatus est. Cur autem eum capite canino fingunt, hæc ratio dicitur, quod inter omnia animalia canis sagacissimum genus & perspicax habeatur. *Martem*, deum belli esse dicunt, & Martem appellatum: quia per viros pugnatur, vt sit Mars quasi mas: licet & tria sunt genera consuetudinum, sicut Scytharum: vbi & foemina & viri in pugnam eunt. Amazonum, vbi solæ foeminae: Romanorum aliarumque gentium, vbi soli mares. Item Martem dicitur quasi effectorem mortium. Nam à Marte mors nūcupatur. Vnde & adulterū dicunt, quia belligerantibus incertus est. Quod verò nudo pectore stat, vt bello se quisque sine formidine cordis obiiciat. Mars autem apud Græcos *Gradius* dicitur, eo quod in bello gradū inferant qui pugnant, aut quod impigrè gradientur. *Apollinem*, quamuis diuinatorem & medicum vellent, ipsum tamen solem etiam dixerunt, quasi solum. Ipsum Titan, quasi vnum ex Titanis, qui aduersum Iouem bellum nō fecit. Ipsum *Phœbum* quasi ephebum, hoc est, adolescentem. vnde & sol puer pingitur, eo quod quotidie oriatur, & noua luce nascatur. *Pythium* quoque eundem Apollinem vocari aiunt: à Pythonæ immentæ molis serpente: cuius non magis venena quàm magnitudo terrebat. Hunc Apollo sagittarum ictibus sternēs nominis quoque spolia reportauit, vt Pythius

vocaretur. Vnde & ob hoc insigne victoriæ Pythia sacra celebrāda cōstituit. *Dianā* quoque sororem eius similiter lunam & viarum præsidem aiunt. Vnde & virginem volunt, quod via nihil pariat, & ideo ambo sagittas habere finguntur, quod ipsa duo sidera de celo radios vsque ad terras emittunt: Dianam autem vocatam quasi *Dyanam*, quod luna die ac nocte appareat. Ipsam & *Lucinam* asserunt, eo quod luceat. Eandem & *Triuiā*, quod tribus fingatur figuris, de qua Virgilius: -Tria virginis ora Dianæ, quia eadem luna, eadem Diana, & eadem *Proserpina* vocatur. Sed cum luna fingitur: -Sublustris splendet amictu. Cum succincta iacit calamos, *Latonia* virgo est: Cum subnixæ sedet folio, *Plutonia* coniunx. *Latonia* autē Diana, eo quod *Latonia* fuerit filia. *Cererem*, id est, terram à creandis frugibus asserunt dictam: appellantes eam nominibus plurimis. dicunt etiā eā & *Opem*, quod opere melior fiat terra. *Proserpinam*, quod ex ea proserpant fruges. *Vestam*, quod herbis vel variis vestita sit rebus, vel à vi sua stando: Eandem & *Tellurem* & *Matrem magnam* fingunt: turritam cum tympana & gallo & strepitu cymbalorum. Matrem vocatam, quod plurima pariat: magnam, quod cibū gignat: almam, quia vniuersa animalia fructibus suis alit. Est enim alimentorū nutritrix terra. quod simulacrū eius cum clauis fingitur: quia tellus hyeme clauditur, Vere aperitur, vt fruges nascantur. Quod tympanum habet, significari volunt orbem terræ. Quod curru vehitur, dicitur, quia ipsa est terra quæ pendet in aere. Quod sustinetur rotis: quia mundus rotatur & volubilis est. Quod leones illi subiiciunt mansuetos, vt ostendat, nullum genus esse terræ tam ferum quod non subigi possit aut superari ab ea. Quod in capite turritam gestat coronam, ostēditur superpositas terræ ciuitates, quasi insignitas turribus constare. Quod sedes finguntur circa eam: quia cum omnia moueantur: ipsam nō moueri. Quod Corybantes eius ministri cum strictis gladiis esse finguntur, vt significetur omnes pro terra sua debere pugnare. Quod gallos huic deæ vt serui et fecerunt, significat qui semine indigeant, terram se vi oportere. In eo quippe omnia reperiri. Quod se apud eam iactant, præcipitur, inquit, vt qui terram colūt ne sedeant: semper enim esse quod agant. Cymbalorum autem areorum sonitus: ferramentorum crepitus in colendis agris: & ideo are, quod terram antiqui colebant are, prius quàm ferrū esset inuentum. Eandem *Vestam* & ignem esse præhibent: quia terram ignem habere non dubium est: vt ex *Æthna* Vulcanōque datur intelligi. Et ideo virginem putant, quia ignis inuolabile sit elementum: nihilque nasci possit

possit ex eo: quippe qui omnia quæ arripuerit absumat. Ouidius in Fastis: Nec tu aliud Vestam, quam viuam intellige flammâ, Natâque de flamma corpora nuda vides. propterea & virgines ei seruire dicuntur, eod quod sicut de virgine: ita nihil ex igne nascatur. *Iunonem* dicunt quasi ianonem, id est ianuam, pro purgationibus foeminarum, eod quod quasi portas matrum natorum pandat, id est, nubentium maritis. Sed hoc philosophi. Poetae autem *Iunonem* Iouis asserunt sororem & coniugem: ignem enim & aerem Iouem: aquam & terram *Iunonem* interpretantur, quorum duorum permixtione vniuersa gignantur. Et sororem dicunt, quod mundi pars est. *Coniugem*, quod commixta corda tundit. Vnde & *Virgilius*: Tum pater omnipotens fecundis imbribus æther. Coniugis in gremiû descendit. *Minerua* apud Græcos *αθήνη* dicitur, id est, scemina. Apud Latinos autem *Minerua* vocatam, quasi deam & munus artium variarum. Hanc enim inuentricem multorum ingeniorum pethibent, & inde eam artē & rationem interpretantur, quia sine ratione nihil potest contineri. Quæ ratio, quia ex solo animo nascitur, animûmque putant esse in capite & in cerebro: ideò eâ dicunt de capite Iouis esse natam: quia sensus sapientis qui inuenit omnia in capite est. In cuius pectore ideò caput Gorgonis fingitur, quod illic est omnis prudentia quæ confundit alios, & imperitos ac saæcos comprobat: quod & in antiquis Imperatorum statuis cernimus in medio pectore lorice, propter insinuandam sapientiam & virtutem. hæc *Minerua* & *Tritonia* dicitur. Triton enim Africa palus est, circa quâ fertur virginali apparuisse atate: propter quod Tritonia nuncupata est. Vnde & tantò proclius dea credita est: quâto minus origo eius innotuit. *Pallas* autem dicta vel ab insula *Pallene* in Thracia, in qua nutrita est: vel *Πάλλης* *πάλλω* id est, ab haste concussione, vel quod *Pallantem* gigantem occiderit. *Venerem* exinde dicunt nuncupatam, quod sive vi foemina esse virgo non desinat. Hanc Græci *αφροδίτη* vocant propter spumâ sanguinis generantem. *ἄφροδι* enim Græcè spuma vocatur. Quod autem fingunt Iouē Saturno Cælo patri genitalia abscidisse: & sanguinem fluxisse in mare: atque ex spuma maris concreta Venus nata est: illud aiunt, quod per coitum falsi humoris substantia est: & inde *αφροδίτη* *Venerem* dici, quia coitus spuma est sanguinis, quæ ex succo viscerum liquido salsoque constat. Idò autem *Venerem*, Vulcani dicunt vxorem, quia *Venerem* officium non sine calore consistit. vnde & frigidus in *Venerem* senior. Nam Saturnus dicitur Cælo patri virilia amputasse, quæ in mare cadentia *Venerem* creauerunt. Ideò fingi-

tur, quia nisi humor de celo in terrâ descenderit, nihil creatur. *Cupidinem* vocatû ferunt propter amorem. Est enim daemon fornicationis. Qui ideò alatus pingitur: quia nihil a mantibus leuius, nihil mutabilius inuenitur. Puer pingitur, quia stultus & irrationabilis amor. Sagittam & facem tenere fingitur. Sagittam, quia amor cor vulnerat: facem, quia inflammat. *Pan* dicunt Græci, Latini *Sylvanum*: deum rusticorum, quem in naturâ similitudinem formauerunt: vnde *Pan* dictus est, id est, omne. Fingunt enim eum ex vniuersali elementorum specie. Habet enim cornua in similitudinem radiorû solis & lunæ. Distinctam maculis habet pellem, propter cæli sidera. Rubet eius facies, ad similitudinem ætheris. Fistulam septem calamorum gestat, propter armoniam cæli in qua septem sunt Ioni & septem discrimina vocum. Villosus est, quia tellus est conuestita & agitur ventis. Pars eius inferior foeda est, propter arbores & feras & pecudes. Caprinas vngulas habet, vt soliditatem terræ ostendat, quem volunt rerû & totius naturæ deû: vnde & *Pan* quasi omnia dicunt. *Isis* lingua *Ægyptiorum* terra appellatur: quam *Isin* volunt esse. Fuit enim *Isis* regina *Ægyptiorum* *Inachi* regis filia, quæ de Græcia veniens *Ægyptios* literas docuit, & terras colere instruit, propter quod & terram eius nomine appellauerunt. *Serapis* omnium maximus *Ægyptiorum* Deus. Ipse est *Apis* rex *Arginorum*, qui nauibus tranuectus in *Ægyptum*, cum ibidem mortuus fuisset, *Serapis* appellatus est, propterea quia arca in qua mortuus ponitur, quæ *Sarcophagum* vocant, *σοφει* Græcè dicitur, & ibi eum venerari sepultû ceperunt, priusquam templum eius esset instructû, velut *σοφει*. Sed *Apis* *Serapis* primò, deinde vna litera commutata *Serapis* dictus est. *Apis* fuit apud *Ægyptios* taurus *Serapi* consecratus, & ab eo ita cognominatus: quem *Ægyptus* ad instar numinis colebat, eod quod de futuris daret quædam manifesta signa. Apparebat enim in *Mephis*. Quem centum antistites prosequabantur & repente velut limphatici præcinebant. Huius capitis imaginem sibi in heremo videri fecerunt. *Fanni* à *fando* velut *ἄνθ' ἄνθ' ἄνθ'* dicti, quod voce non signis ostendere viderentur futura. In lucis enim consulebatur à paganis: & responsa illis non signis, sed verbis dabant. *Genium* dicitur quod quasi vim habeat omnium rerum gignendarum, seu à gignendis liberis: vnde & geniales lecti dicebantur à gentibus, qui nouo marito sternebantur. ¶ Hæc & alia sunt gentiliam fabulosa signa, quæ interpretata sic habentur, vt ea non intellecta danabiliter tamen adorent. ¶ Fatû autem dicunt esse quicquid dii fantur: quicquid Iupiter fatur. A *fando* igitur

fatum dicunt, id est, à loquendo. Quòd nisi hoc nomen iam in alia re soleret intelligi, quo corda hominum nolimus inclinare: rationabiliter possemus à fando fatum appellare. Non enim abnuere possumus esse scriptū in literis sanctis: Semel locutus est Deus: duo hæc audiui, &c. Quod enim dictum est, semel locutus est, intelligitur immobiliter, hoc est incommutabiliter est locutus, sicut nouit incommutabiliter omnia quæ futura sunt, & quæ ipse facturus est. Tria autem facta fingunt in colo & fuso, digitisque fila ex lana torquentibus, propter tria tempora: præteritum, quod in fuso iam netū atque inuolutum est: præsens, quod inter digitos nentis traicitur: futurū, in lana quæ colo implicata est: & quod adhuc per digitos nentis ad fuso tanquam præsens ad præteritū traicendum est. *Parcas* dicunt *ἄνθρωπον* appellatas, quòd minimè parcant. Quas tres esse uoluerunt: unam, quæ vitam hominis ordiatur: alteram, quæ contextat: tertiam, quæ rumpat. Incipimus enim cum nascimur: sumus, cum uiuimus: desinimus cum interimus. *Fortunā* à fortuitis nomen habere dicunt, quā deam quandam res humanas variis casibus & fortuitis illudentem: unde & cæcam appellant, eò quòd passim in quoslibet incurrit sine ulla examine meritorū, & ad bonos & ad malos uenit. Fatum autem à fortuna separant: & *fortunam* quasi sit in his quæ fortuito ueniunt, nulla palam causa. *Fatum* uero appositum singulis & statutum aiunt. *Aiunt* & tres *furias* sœminas *crinitas* serpentibus, propter tres effectus, qui in animis hominum multas perturbationes gignunt, & interdum cogunt ita delinquere, ut nec famæ nec periculi sui respectum habere permittant. Ira quæ uindictam cupit: cupiditas quæ desiderat: opus: libido quæ appetit voluptates. Quæ idem *furie* appellantur: quòd stimulis suis mentem feriant, & quietam esse non sinant. *Nymphas* deas aquarum putant, dictas à nubibus. Nā ex nubibus aqua: unde deriuatum est, *nymphas* aquarum deas, quasi numina *lympharum*. Ipsas autem dicunt & *Musas*, quas & *nymphas*, nec immeritò. Nam aquæ motus mu-

sicem efficit. *Nympharum* apud gentiles varia sunt uocabula. *Nymphas* quippe montium *Oreades* dicunt: sylvarum, *Dryades*: fontium, *Hamadryades*: camporum, *Naiades*: maris *Nereides*. *Heroas* dicunt à Iunone traxisse nomen: Græcè enim Iuno *Ἥρα* appellatur. Et idem nescio quis filius eius secundum Græcorū fabulam *Ἥρα* fuit nuncupatus: hoc uidelicet uelut mysticum significante fabula, quòd aer Iunoni deputeretur, ubi uolūt heroas habitare. Quo nomine appellat alicuius meriti animas defunctorum, quasi *ἀνψῶας*, id est, viros aërios & celo dignos propter sapientiam & fortitudinem. *Penates* gentiles dicebant omnes deos, quos domi colebant. Et *penates* dicti, quòd essent in penetralibus, id est in secretis. Hi dii quomodo uocabantur, uel quæ nomina habuerint ignoratur. *Manes* dicunt deos mortuorū, quorum potestatem inter lunam & terram asserunt: à quibus & mane dictum existimant: quos putant ab aere, qui manus, id est, rarus est, *manes* dictos: siue quia latè manant per auras: siue quia mites sunt in manibus, contrario nomine hoc appellantur. *Apuleius* autem ait eos *ἄνθρωπον* dici *manes*, hoc est, mites ac modestos, cum sint terribiles & immanes: ut *Parcas*, ut *Eumenides*. *Larnas* ex hominibus factos *dæmones* aiunt, qui meriti mali fuerint. Quarū natura esse dicitur, terrere paruulos, in angulis garrere tenebrosis. *Lamas* quas fabulæ tradunt infantes corripere ac laniare solitas, à laniando specialiter dictas. *Pilosi* qui Græcè *πανία*, Latine incubi appellantur: siue *inius* ab ineundo passim cum animalibus. Unde & *incubi* dicuntur ab incumbendo, hoc est, stuprando. Sæpe enim improbi existunt etiam mulieribus, & earum peragunt concubitum, quos *dæmones Galli* *Dustos* nuncupant, quia assidue hanc peragunt immunditiam. Quem autem uulgò *incubonem* uocant, hunc Romani *Faunum* *ficarium* dicunt: ad quem *Horatius* dicit: *Faune Nympharum fugientium amator*, Per in eos fines & aprica rura, *Lenis* incedas. Hunc alij *Satyrum* uocant.